

YASMIQ O‘SIMLIGINING BOTANIK BELGILARI VA BIOLOGIK XUSUSIYATLARI

Karimova Maqsuda Bahodirovna
1-kurs biologiya yo‘nalishi magistr talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yasmiq o‘simligining botanik belgilari (ildiz, poya, barg, gul) haqida va bu o‘simliklarning yorug‘lik, issiqlik, namlik va tuproq kabi omillariga bo‘lgan talablari haqida ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zi: yasmiq, dukkak, bir yillik, poya, ildiz, barg, gul, namlik, issiqlik.

Yasmiq (*Lens esculenta*) dukkaklilar oilasiga mansub. Bir yillik, nisbatan kam o‘sovchi o‘simlik. Poyasi yupqa, tetraedral, joylashishga moyil. Barglari pinnate bo‘lib, paychalari bilan tugaydi.

1-Rasm. Yasmiq (*Lens esculenta*) o‘simligining poyasining tuzilishi.

2-Rasm. Yasmiq (*Lens esculenta*) o‘simligining ildizining tuzilishi.

Gullari mayda, oq yoki biroz to‘qroq, 5 bargli. Ular yakka-yakka yoki 2-3 tadan barg qo‘ltig‘ida joylashadi.

3-Rasm. Yasmiq (*Lens esculenta*) o‘simligining gullari.

Mevalari kalta, bir oz qavariq, tekis, 1-3 urug‘li. Urug‘lari tekislangan (tekis), katta yoki kichik, bir xil rangda (sariq, yashil, pushti, jigarrang va boshqalar) yoki nuqta naqshli.

Research Science and
Innovation House

4-Rasm. Yasmiq (*Lens esculenta*) o‘simligining mevasining morfologik tuzilishi.

Urug‘ning vazni 10 g dan 99 g gacha. Ularning rangi sariq, kamroq yashil rangga ega.

5-Rasm. Yasmiq (*Lens esculenta*) o‘simligining urug‘ining morfologik tuzilishi.

Rivojlanishining boshlang‘ich davrlarida yasmiq sekin o‘sadi, gullash boshlanishi bilan ularning o‘shishi tezlashadi. O‘z-o‘zini changlatish changlanishning boshqa xillariga qaraganda ustunlik qiladi. Pishgan mevalar yorilishga moyil emas, lekin dalada uzoq vaqt qolib ketgan paytlarida tushadi.

Madaniy yasmiqlar ikkita kichik turga ega:

- yirik urug‘li (plastinka shaklidagi) va
- mayda urug‘li.

Yirik urug‘li yasmiqlar (makrosperma) o‘sishi baland (50-70 sm), yirik loviya va diametri 6 dan 9 mm gacha bo‘lgan yirik yassi urug‘lari bilan ajralib turadi. Uning vegetatsiya davri 80-120 kun. 1000 dona urug‘ning vazni 55-65 g va undan ham ortiq bo‘lish mumkin.

Kichik urug‘li yasmiq (mikrosperma) qisqaroq (50 sm gacha), diametri 2 dan 5 mm gacha bo‘lgan kichik urug‘lar bilan har xil rangdagi. O‘shish davri 65-70 kun, qurg‘oqchilikka ko‘proq chidamli. 1000 ta urug‘ning vazni 25-30 g.

Hozirda 59 ta nav aniqlangan bo‘lib, ulardan 12 tasi yirik urug‘li, 47 tasi mayda urug‘li. Shu tariqa navlar urug‘ va urug‘larning rangi, urug‘idagi naqsh, gullarning rangi, kosacha tishlarining uzunligi, urug‘ hilmining rangi, o‘simliklarning o‘sganligi, shakli bilan farqlanadi. Bundan tashqari butaning va ko‘chatlarning rangi bilan ham farq qiladi.

Ishlab chiqarishda eng keng tarqalgan navlari: yirik urug‘li yasmiq - nummulariya, atrovirens, glaukosperma; mayda urug‘li - vulgaris, mutabilis, violascens. Bu navlarga yasmiqning zonali navlari kiradi.

Biologik xususiyatlari.

Yorug‘likga bo‘lgan talablari. Yasmiq odatdagi uzun kunlik o‘simlikdir. Qisqartirilgan kun sharoitida u tabiiy kunga qaraganda ancha sekin o‘sadi va rivojlanadi, ularning yashil rangi asta-sekin yo‘qoladi, barglar sarg‘ayadi yoki qizilga aylanadi va o‘simliklar oxir-oqibat bakteriozdan o‘ladi.

Kichik urug‘li yasmiq navlari qisqartirilgan kunlarga yirik urug‘li navlarga qaraganda keskinroq javob beradi.

Issiqlikga bo‘lgan talablari. Vegetativ rivojlanishning dastlabki fazalarda (urug‘ning unib chiqishi, kurtaklar nishi) yasmiq issiqlikka bo‘lgan talablari unchalik kata bo‘lmaydi, lekin ular yashil no‘xatga qaraganda pastroq haroratga kuchliroq ta’sirlanadilar. Urug‘lar 3-4⁰S da unib chiqish boshlaydi. Yasmiq ko‘chatlari 5-6⁰S sovuqqa oson moslasha oladi. Havoning past nisbiy namligida ko‘chatlar 8-10⁰S gacha qisqa muddatli sovuqqa bardosh bera olishi haqidagi ma’lumotlar ilmiy adabiyotlarda keltirilgan.

Shunday qilib, yasmiqning urug‘ning unib chiqishi davrida issiqlikka nisbatan talabchanligi va yosh o‘simliklarning sovuqqa yuqori chidamliligi yasmiq o‘simligini erta baxorda ekiladigan ekin ekanligini ko‘rish mumkin.

Ko‘chatlar paydo bo‘lganda, yasmiq 17-19^oS haroratda normal o‘sadi va rivojlanadi. O‘simlik urug‘larini to‘ldirish va pishib etish davrida issiqlikni ayniqsa talab qiladi. Yasmiq urug‘larining normal pishishi uchun optimal harorat 19-20^oS.

Namlikka bo‘lgan talabi. Yasmiqlar hayotining birinchi davrida namlikni eng ko‘p talab qiladi. Urug‘larning shishishi uchun, ko‘p miqdorda protein o‘z ichiga olgan boshqa dukkakli ekinlar singari, kraxmalni o‘z ichiga olgan donli donlarga qaraganda sezilarli darajada ko‘proq suv talab qiladi. Binobarin, yasmiq erta ekiladigan o‘simlik xisoblanadi, chunki bu davrda ular ko‘p miqdorda namlikka muhtoj.

Yasmiq o‘z hayotining turli davrlarida qurg‘oqchilikka turlicha toqat qiladi. Agar gullashdan oldin o‘simliklarning normal o‘sishi va ildiz otishi uchun tuproqda namlik etarli bo‘lsa, gullash va pishib etish davrida yasmiq qurg‘oqchilikka nisbatan oson toqat qiladi va yuqori sifatli urug‘lardan yaxshi hosil beradi. Yasmiq gullash davrida tuproq qurg‘oqchiligiga atmosfera qurg‘oqchiligiga qaraganda osonroq toqat qiladi. Bu vaqtda quruq shamollar ayniqsa katta zarar etkazadi. Bu kurtaklar va gullarning sezilarli darajada pasayishiga olib keladi va natijada yasmiq urug‘lari hosilini kamaytiradi. (Yirik urug‘li yasmiq etishtirish bo‘yicha uslubiy tavsiyalar, 2000, Leontiev V.M., 1966)

Urug‘larni to‘ldirish va pishib etish davrida tuproqdagi ortiqcha namlik yasmiq uchun noqulaydir, chunki bu holda uning vegetatsiya davri uzayadi, zang kasalliklardan qattiq ta’sirlanadi, katta yashil massa hosil qiladi va urug‘ning hosildorligi va sifati keskin kamayadi (urug‘larni rangi jigarrang bo‘ladi) (Pukhalskiy A. V., 1981).

Tuproq omiliga talablari. Yasmiq qumloq va qumli tuproqlarda eng yuqori hosil beradi. Shu bilan birga, azotga haddan tashqari boy tuproqlar yasmiq uchun zararli hisoblanadi. Bunday tuproqlarda u don mahsulotlarini hosil qilishdan ko‘ra kuchli yashil massani rivojlantirishga sabab bo‘ladi. Xuddi shu sabablarga ko‘ra, yasmiq yangi go‘ng va yuqori darajadagi azotli o‘g‘itlarga toqat qilmaydi. Buning uchun eng yaxshi tuproq ohakga boy oddiy chernozemdir. Yasmiqlar begona o‘tlar

tomonidan osongina o'sishdan to'xtaydi, shuning uchun bu o'simlikni o'stirish jarayonida dala tozaligiga kata e'tibor qaratish kerak bo'ladi.

Yasmiq uchun eng samarali o'g'itlar bu fosfor-kaliyli o'g'itlar, shuningdek, turli mikroelementlardir. Yasmiq urug'ining o'sishi va hosildorligini oshirish uchun bor va ayniqsa, molibden kerak. Molibden o'simlik oqsillari almashinuvida ishtirok etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Кулініч О.О. Новий погляд на стару культуру. Збереження і переробка зерна. № 8 2005 г.ст- 22-24
2. Кулініч О.О. Сочевиця: розумна альтернатива. Пропозиція. №08/9-2004. ст-58-59
3. Фурсова Г.К. Рослинництво. Ч.1-зернові культури. Харків 2004.- 380 с.
4. Лихочвор В.В. Рослинництво. Технології вирощування с/г культур.- Київ, 2004.- 808 с.
5. Зінченко О.І. Рослинництво. К.- 2001.- 591 с.
6. Танчик С.П. Технології виробництва продукції рослинництва.- К. 2009.- 100 с.
7. Мельник А.М. Рослинництво с основами технології переробки . Суми, 2008.- 384 с.
8. Шевченко А.М. Сочевиця – цінна продовольча культура. Луганськ, 2003.- 27 с.
9. Возделывание крупносемянной чечевицы (практические рекомендации). Луганск, 2002.-12 с
10. Каталог сортів рослин придатних для поширення в Україні – К.: 2006.